

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.095
в Національній академії внутрішніх справ

вул. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035.

ВІДГУК

опонента на дисертацію Дернового Віталія Валерійовича на тему: «Розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертації зумовлена тим, що в умовах криміналізації економіки та активної діяльності представників організованої злочинності, що інтегрувалися в ті форми господарювання державних підприємств, установ й організацій, що займають монопольне становище на державному ринку чи володіють значними матеріальними й фінансовими активами, постає непросте завдання виявляти й розслідувати такі кримінальні правопорушення. Наявні засоби й методи, що застосовують правоохоронні органи, не завжди є дієвими та здебільшого виявляються недостатньо перспективними для викриття та покарання осіб, які вчиняють службові корупційні злочини із залученням іноземців. Органи досудового розслідування й прокурори як представники сторони обвинувачення повинні мати правові засоби протидії заволодінню чужим майном, учиненому шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців. Тож наразі виникає потреба у розробці сучасних криміналістичних методик розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень з метою оптимізації слідчого, детектива, прокурора. З огляду на зазначене, необхідність здійснення додаткових наукових досліджень, спрямованих на пошук нових шляхів боротьби з посадовими злочинами аналізованої категорії, удосконалення методики їх виявлення та розслідування, є актуальним і своєчасним.

Заволодіння чужим майном, вчинене шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців, є найтяжчим

службовим злочином, що становить найвищу суспільну небезпеку й красномовним підтвердженням цьому є наведені дисертантом дані звіту про діяльність органів прокуратури упродовж 2020 року в порівнянні з 2019-м роком. Своєю чергою, позитивну динаміку щодо збільшення кількості викритих фактів корупції, що має безпосереднє відношення до заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, продовжило НАБУ. Розслідування цих кримінальних правопорушень, вчинених в Україні, вимагає залучення зареєстрованих за кордоном компаній, де кінцевими бенефіціарами переважно виступають особи, підслідні НАБУ. У таких випадках докази доводиться здобувати за межами України, що вимагає постійної налагодженої комунікації з представниками відповідних органів інших країн. Ці та інші нагальні питання були розглянуті в аналізованій науковій праці.

Відзначаючи актуальність теми дисертації В. В. Дернового, слід зазначити, що обраний напрям дослідження узгоджений зі Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015); Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015); Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженого Указом Президента від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 року № 275, і Тематикою пріоритетних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженою наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Пріоритетними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 28 листопада 2017 року (протокол № 27) і схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (п. 1021, 2017 рік).

Аналіз роботи надає підстави для твердження про те, що мета роботи – розроблення теоретичних положень і криміналістичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організації й тактики досудового розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців, в цілому досягнута. Відповідно до мети визначені завдання, що охоплюють усі підрозділи дисертації.

Об'єктом дослідження є злочинна діяльність у сфері власності та службової діяльності, а також правовідносини, що виникають під час досудового розслідування злочинів цієї категорії та судового розгляду відповідних кримінальних проваджень. Відповідно предметом дослідження є розслідування злочинів, пов'язаних із заволодінням чужим майном, вчиненим шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Під час підготовки дисертації В. В. Дерновий використав як загальнонаукові методи (спостереження, опису, порівняння, класифікації) для визначення закономірностей, що характеризують злочинну діяльність і кримінальне провадження, так і спеціальні методи, зокрема: історично-правовий – для висвітлення етапів розвитку законодавства, правозастосовної практики, а також поглядів учених на проблеми, що стосуються предмета дослідження; порівняльно-правовий – під час дослідження практики реалізації окремих інститутів кримінального судочинства в Україні й інших іноземних країнах; догматичний – з метою тлумачення юридичних і фінансових категорій, уточнення понятійно-категоріального апарату; системно-структурний – під час розгляду складових способу й обстановки вчинення заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців та характеристик особи злочинця; соціологічні (анкетування) – для з'ясування позицій слідчих (детективів), прокурорів, працівників оперативних підрозділів щодо розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання

службовим становищем із залученням іноземців, проблем реалізації положень КПК України; статистичні – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, офіційних статистичних даних, вивчення матеріалів слідчої та судової практики. Відповідно до вимог МОН України, в дисертації конкретно зазначено, який з методів для дослідження яких саме явищ чи процесів був використаний.

Достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення норм КПК України підтверджена також статистичними й аналітичними матеріалами НАБУ, Офісу Генерального прокурора, Національного банку України, Державної судової адміністрації України, Міністерства фінансів України, Державної служби фінансового моніторингу України, результатами вивчення 70 кримінальних справ та матеріалів кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, досудове розслідування в яких завершено Головним слідчим управлінням Генеральної прокуратури України та Головним підрозділом детективів НАБУ в 2010–2020 роках; зведеними даними опитування 198 працівників органів досудового розслідування та прокурорів, зокрема 50 детективів НАБУ і 50 прокурорів.

Теоретичне підґрунтя дослідження становили праці науковців у галузі криміналістики, судової експертизи, кримінального та кримінально-процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, кримінології, філософії, психології, логіки й інших наук. Зосереджено особливу увагу на наукових працях іноземних учених, які досліджують зв'язок корупції та економіки. Безумовно позитивним фактором є використання під час підготовки дисертації особистого багаторічного досвіду роботи автора на посадах прокурора, слідчого, старшого слідчого, слідчого в особливо важливих справах, старшого слідчого в особливо важливих справах органів прокуратури, старшого детектива й заступника керівника відділу детективів НАБУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація В. В. Дернового є одним з перших в Україні монографічних комплексних досліджень теоретичних і практичних проблем досудового розслідування заволо-

діння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців, у якому реалізовано наукове завдання щодо формування основ методики розслідування цих кримінальних правопорушень, а саме:

вперше:

– обґрунтовано, що обстановка вчинення заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців, охоплює низку дій як в Україні, так і за її межами. Дії залучених іноземців до заволодіння чужим майном за межами України можуть мати як протиправний, так і правомірний характер, коли дії здійснюють наймані працівники (наприклад, номінальні директори панамської чи кіпрської компанії, що виконують лише формальну роль і не обізнані ні в джерелах походження коштів на рахунках товариства, ні щодо їх подальшого використання);

– встановлено обставини, які перешкоджають процесу розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців (відсутність повної ідентифікації та верифікації бенефіціарного власника рахунків, які відкривають у банківських установах; тривалість отримання відповідей на запити в кримінальних провадженнях за лінією міжнародної правової допомоги від окремих країн (Республіка Кіпр, Китайська Народна Республіка, Велика Британія));

– систематизовано перелік публічних баз даних іноземних держав, за допомогою яких є можливість отримати інформацію про власників іноземних компаній та їхні установчі документи, фінансову звітність, іншу важливу інформацію, яка є важливою криміналістичною інформацією під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців;

удосконалено:

– положення, згідно з яким проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених із використанням іноземців, має бути спрямовано на встановлення дійсного бенефіціара коштів, одержаних злочинним шляхом, що здійснюють насамперед

шляхом вилучення банківської документації суб'єктів підприємницької діяльності, на яких акумулювалися кошти від злочинної діяльності аж до кінцевого їх отримувача;

– методику розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців. Перш ніж направляти запити про міжнародну правову допомогу до іноземних країн, слід використовувати можливості публічних баз даних іноземних країн для перевірки наявності в них інформації про фізичних чи юридичних осіб, які брали участь у тендері чи переговорній процедурі. При цьому, послідує надсилання запитів про міжнародну правову допомогу у кримінальних провадженнях, пов'язаних із розслідуванням окресленої категорії кримінальних правопорушень сфокусувати саме на отримання інформації про рух грошових коштів, одержаних компаніями-нерезидентами, які були задіяні у кримінальних правопорушеннях, встановлення бенефіціарних власників цих компаній, особливо тих компаній, які зареєстровані в офшорній зоні, а також вилученні необхідної фінансово-господарської документації.

дістало подальший розвиток:

– твердження, згідно з яким під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців, доказуванню підлягають обставини:

- 1) передбачені статтею 91 КПК України;
- 2) встановлені диспозицією статті 191 КК України;

3) які не належать до предмета доказування, але мають важливе значення для розгляду справи по суті (отримання коштів службовою особою та перевірка наявності в його діях інших ознак кримінального правопорушення);

– положення, за яким створення антиконкурентного середовища перед проведенням тендерних процедур є однією з передумов для реалізації схеми заволодіння коштами державних підприємств, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців;

– твердження, відповідно до якого найтипівішими випадками заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців є оплата товарів за ціною, яка перевищує їхню реальну вартість.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджені та мають перспективи подальшого використання у законотворчій діяльності – під час опрацювання змін і доповнень до КПК України (лист Національної академії внутрішніх справ від 12 березня 2019 року № 46/03/10Вр); у практичній діяльності органів досудового розслідування, насамперед детективів НАБУ щодо здійснення досудового розслідування в кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із заволодінням чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців (довідка Академії фінансового моніторингу від 9 жовтня 2020 року; акт Національного антикорупційного бюро України від 11 жовтня 2021 року); в освітньому процесі та науково-дослідній діяльності – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій і дидактичних матеріалів з навчальних курсів «Криміналістика», «Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів», а також під час проведення занять в системі підготовки та підвищення кваліфікації слідчих і працівників оперативних підрозділів (акт Національної академії внутрішніх справ від 5 травня 2020 року).

Дисертація має чітку структуру: складається зі вступу та трьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У трьох розділах дисертації в основному повно та всебічно розкрито предмет дослідження, що свідчить про науково обґрунтовану архітектуру роботи та її відповідність вимогам наукової методології.

Розділ 1 «Теоретичні основи дослідження та криміналістична характеристика заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців» складається з трьох підрозділів. У них послідовно звернено увагу на стан наукової розробки обраного предмета

дослідження й розглянуто ступінь її наукового аналізу у роботах науковців-спеціалістів з кримінального права, з однієї сторони, та кримінального процесу й криміналістики – з іншої. Такий огляд закінчується цілком слушним висновком про потребу подальшого дослідження проблем заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців як таких, які недостатньо повно й всебічно визначені у наукових працях та у практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Наступні підрозділи цього розділу дисертації присвячені питанням криміналістичної характеристики зазначеного кримінального правопорушення. Зокрема, дисертант після визначення елементів криміналістичної характеристики спочатку розглянув спосіб вчинення, присвятивши значну увагу працям зарубіжних науковців, після чого перейшов до висвітлення інших елементів криміналістичної характеристики, серед яких більше уваги було звернено на особу злочинця – громадянина України як службової особи та іноземця.

Розділ 2 «Початковий етап розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців» містить три підрозділи. В них спочатку висвітлені обставини, які підлягають доказуванню, визначені у частині 1 статті 91 КПК України, серед яких більш докладно розглянуто визначення характеру та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Цілком слушно, розглядаючи ці питання й підкреслюючи їхню складність, дисертант посилається на нормативно-правові акти й конкретні висновки експертів експертних установ України. Закінчується цей підрозділ висвітленням прелімінарних заходів у кримінальному провадженні, до яких міжнародно-правовими документами віднесені заморожування активів та накладення на них арешту. Логічно, що у подальшому в розділі 2 розглянуті питання визначення типових слідчих ситуацій та висунення по них слідчих версій, що мають матеріалізуватися в плані розслідування. Наостанок запропоновані рекомендації щодо використання під час розслідування аналізованого кримінального правопорушення публічних баз даних іноземних країн та можливостей органів фінансового моніторингу.

Розділ 3 дисертації присвячений проведенню слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та заходів міжнародного співробітництва під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців та складається з чотирьох підрозділів. У першому з них акцентовано увагу на слідчих (розшукових) діях, які найчастіше проводять під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень. До них дисертант відніс допит, обшук, огляд місця події, огляд документів та призначення експертиз. Щодо інших процесуальних дій, зусилля дисертанта були спрямовані на механізми міжнародного співробітництва, без яких неможливим є надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях. Саме проведення процесуальних дій, які як передбачені КПК України, так і міжнародними договорами України, має вирішальне значення для збирання доказів під час розслідування й визначення ступеня винуватості осіб, які мають притягуватися до кримінальної відповідальності. Далі у розділі 3 запропоновані до розгляду окремі питання щодо видачі осіб (екстрадиції) під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців й тих проблем, з якими стикаються слідчі під час обрання запобіжного заходу за відсутності особи, яку слід оголосити у міжнародний розшук. Завершується цей розділ та дисертація в цілому питаннями надання міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час розслідування аналізованого кримінального правопорушення. Орієнтовний, однак не вичерпний, перелік допомоги, яка запитується, як правило, зазначає дисертант, охоплює одержання показань свідків; проведення обшуку, надання оригіналів або засвідчених копій відповідних документів та матеріалів, у тому числі урядових, банківських, фінансових, корпоративних або комерційних документів; виявлення та відстеження доходів від кримінальної діяльності, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доказування. Чільне місце при цьому приділяється складанню запиту про надання міжнародної правової допомоги, що надає можливість слідчому (детективу) в максимально стислі строки отримати інформацію від іноземної

держави, притягнути винних осіб до кримінальної відповідальності, забезпечити накладення арешту на кошти, здобуті злочинним шляхом, й завершити досудове розслідування в розумні строки. Не обійшов дисертант стороною й помилки, яких допускають практичні працівники, та можливі шляхи їх усунення.

Основні положення та висновки дисертації відображені у десяти публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових журналах, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, одна – у міжнародному науковому виданні, а також у п'яти тезах виступів на науково-теоретичних конференціях і круглих столах. В оприлюднених дисертантом наукових працях досить повно відображені всі розділи виконаного ним дослідження. Положення, що викладені в дисертації, розроблені автором особисто. У співавторстві опубліковані одні тези конференції, у якій особистий внесок здобувача становить 50% від загального обсягу тексту.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, що пред'являються до цього виду наукових робіт. Структура є цілком логічною, розкриття змісту – послідовним. Зміст дисертації свідчить про те, що автор виконав поставлені перед собою наукові завдання, показавши вміння досліджувати наукову літературу, чинне вітчизняне та зарубіжне законодавство, їх всебічно аналізувати, обстоювати власну точку зору.

Водночас, у цілому позитивно оцінюючи аналізовану дисертацію та відмічаючи її відповідність вимогам нормативно-правових документів щодо робіт, поданих на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» в частині теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень та висновків, їх достовірності й наукової новизни, практичної значимості, вважаю за доцільне висловити низку зауважень щодо окремих її положень, які можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час прилюдного захисту дисертації у Спеціалізованій вченій раді, зокрема:

1. Потребує свого обґрунтування підхід дисертанта до визначення елементів криміналістичної характеристики. У підрозділі 1.2 він погоджується із традиційними поглядами на структуру криміналістичної характеристики, яка

охоплює предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, обстановку вчинення злочину, «слідову картину» злочину, особу злочинця, особу потерпілого. Однак під час подальшого висвітлення матеріалу своє відображення в дисертації знайшли лише спосіб вчинення злочину та особа злочинця. У зв'язку з викладеним, до дисертанта виникає низка питань: по-перше, які ж, на його думку, елементи криміналістичної характеристики саме заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців; по-друге, якщо особою злочинця є громадянин України – службова особа, то чи має нею бути також іноземець, чи він може бути звичайною фізичною особою; по-третє, як можна визначити у матеріалах кримінального провадження предмет злочинного посягання з огляду на практику розслідування цих кримінальних правопорушень; по-четверте, неабиякий інтерес викликає «слідова картина» – у чому вона проявляється, де її шукати та як фіксувати.

2. Відповідно до назви підрозділу 2.1, у ньому має йтися про обставини, які підлягають встановленню, натомість висвітлено низку обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні відповідно до частини 1 статті 91 КПК України. З огляду на зазначене, виникає питання про співвідношення цих понять між собою. Крім цього, висвітлюючи питання встановлення події кримінального правопорушення, дисертант зазначив лише про місце й спосіб вчинення, однак поза його увагою залишилися час та інші обставини вчинення кримінального правопорушення, про які йдеться у пункті 1 вказаної процесуальної норми. Доцільно було б, на думку опонента, більше уваги приділити напрямам вирішення типових слідчих ситуацій та висуненню слідчих версій.

3. Як вбачається з назви підрозділу 3.2, у ньому доцільно було б висвітлити особливості проведення інших, крім зазначених у попередньому підрозділі 3.1, процесуальних дій. Вважаємо, що до них бажано було б віднести негласні слідчі (розшукові) дії, заходи забезпечення кримінального провадження (зокрема, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна) та запобіжні заходи (затримання особи, тримання під вартою

тощо). Натомість у цій частині роботи в основному йдеться про міжнародно-правову допомогу в кримінальному провадженні, у зв'язку з чим виникає питання про співвідношення підрозділів 3.2 та 3.4, присвяченого саме питанням міжнародної правової допомоги.

4. У додатку Б наведені зведені дані анкетування практичних працівників з актуальних питань розслідування заволодінням чужим майном, вчиненого шляхом зловживання особою своїм службовим становищем із залученням іноземців. Водночас, отримані цікаві цифри, зокрема щодо надання міжнародно-правової допомоги, по тексту дисертації використані недостатньо повно. Натомість ці дані могли б суттєво проілюструвати розроблені дисертантом положення й додатково аргументувати висловлені ним позиції. Крім цього, в додатку Г зазначені пропозиції щодо внесення змін і доповнень до статей 164, 235 та 281 КПК України, однак у тексті дисертації вони змістовно й конкретно не обґрунтовані.

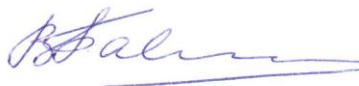
5. Аналізована наукова праця не вільна від низки зауважень редакційного характеру. Зокрема, подеколи складається враження, що дисертант обумовлені ним умовні позначення наводить несистематизовано та користується непродуктивно; з тексту роботи залишилося незрозумілим співвідношення понять «заволодіння чужим майном», «відмивання коштів», «корупційні правопорушення»; між поняттями «встановлення» і «доказування» обставин під час розслідування; між поняттями «міжнародна правова допомога» та «міжнародне співробітництво»; по тексту дисертації зустрічаються помилки, довільний переклад цитат з мови оригіналу тощо.

Означені зауваження, на думку опонента, в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків потребують свого роз'яснення або носять спірний чи дискусійний характер.

З огляду на зазначене, дисертація Дернового Віталія Валерійовича на тему: «Розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців» є завершеною кваліфікаційною

працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, яка має істотне значення для науки кримінального процесуального права та практичної діяльності під час здійснення досудового розслідування. Дисертація відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її автор – Дерновий Віталій Валерійович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

**Опонент –
завідувач кафедри кримінального та
кримінального процесуального права
факультету правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор юридичних наук, професор**

В. І. Галаган

«22» листопада 2021 року

Галаган В. І.